

Apofenija kao mehanizam ujedinjenja Otvorenosti i Psihoticizma: može li se petofaktorski model ličnosti opravdati apofenijom?

Marija Kušić¹

¹Odeljenje za psihologiju i LIRA, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

Najuticajni model ličnosti – model Velikih pet – postulira postojanje pet bazičnih, širokih, i kros-kulturalno invarijantnih dimenzija ličnosti (Neuroticizam, Ekstraverzija, Otvorenost, Saradljivost, i Savesnost). Njemu analogan, najuticajni model koji konceptualizuje „maladaptivne“ varijacije ličnosti takođe postulira postojanje pet latentnih dimenzija koje se mogu izjednačiti sa bazičnim dimenzijama ličnosti tako da predstavljaju njihove ekstremne varijacije. Tako crte Neuroticizam, Ekstraverzija, Saradljivost, i Savesnost respektivno odgovaraju Negativnom afektivitetu, Otudženosti, Antagonizmu, i Dezinhibiciji iz spomenutog modela maladaptivnih crta ličnosti. Međutim, preostala dimenzija ličnosti – Otvorenost – empirijski ne odgovara svojoj zamišljenoj patološkoj varijanti – Psihoticizmu – već izgleda da reflektuje sasvim drugačije osobine: radoznalost, otvorenost za ideje i iskustva, inovativnost, nekonvencionalnost. Dominantan pristup u psihologiji individualnih razlika čine dalji pokušaji da se psihozi-slična iskustva i ponašanja konceptualizuju kao fenomeni na ekstremnom, maladaptivnom kraju dimenzije Otvorenosti, iako je ova pozicija teško odbranjiva pred dosadašnjom empirijskom građom. Faktorske analize i meta-analičke studije jasno ukazuju na odvojednost i ortogonalnost psihozi-sličnih iskustava i Otvorenosti. S obzirom na to, najnoviji pokušaj izjednačavanja Psihoticizma i Otvorenosti se sastoji u tome da se određeni fenomeni slični Psihoticizmu približe određenim aspektima Otvorenosti. Tako je predloženo da je apofenija – sklonost pronalaženja značajnih obrazaca u nasumičnosti – upravo onaj kognitivni mehanizam koji je najbliže povezan sa „zajedničkom varijansom“ Psihoticizma i Otvorenosti. Ukoliko je tako, apofenija bi Psihoticizam i Otvorenost ujedinila u istu dimenziju i posledično dala, barem posrednu, empirijsku podršku za zadržavanje petofaktorskog modela ličnosti. Iako brojna istraživanja potvrđuju ideju o vezi

Laboratorija za eksperimentalnu psihologiju,
Odeljenje za psihologiju,
Univerzitet u Beogradu – Filozofski fakultet

između apofenije i psihozi sličnih fenomena, ne postoji empirijska podrška pretpostavljenoj pozitivnoj vezi između apofenije i Otvorenosti. Ova „sporna“ tačka je ponovo ispitana kroz tri studije i rezultati jednosmisleno pokazuju doslednu pozitivnu vezu između apofenije i psihozi-sličnih fenomena, dok veza između apofenije i Otvorenosti dosledno izostaje. Ovi rezultati dovode u pitanje ideju o apofeniji kao kognitivnom mehanizmu koji ujedinjuje Psihoticizam i Otvorenost, ali pružaju i dodatnu empirijsku potporu za reevaluaciju starog i prihvatanje konceptualno kompleksnijeg modela bazične strukture ličnosti u kojem se kao zasebna dimenzija izdvaja upravo ona crta koja reflektuje različita psihozi-slična iskustva i ponašanja.